

ГЕОРГИ ЦАНКОВ
ТВОРЕЦЪТ И НЕГОВАТА
СЯНКА

Превод от френски: Мария Коева, 1985

chitanka.info

Прозата! Колко трудно нещо! Много по-лесно се създават стихове.

Аполинер

В един от разказите си Аполинер пише, че сянката напускала човешкото тяло тридесет дни преди смъртта. Това не е фриволна приумица, а дълбока поетична идея, тъй като писателят влага в понятията „смърт“ и „сянка“ по-особен смисъл. Играта на сенки, графичната строгост на рисунъка без съмнение са влияния от успехите на кинематографа, но те са и формално превъплъщение на темата на един живот: за границата, за зоната, в която се разиграва нашето съществуване. Усещаме големия творец в умението му да разиграе с богато въображение тази тема, да я превърне от интимен „хамлетовски“ въпрос в общочовешки размисъл. Пристрастието към нея има не само биографични основания, но крие и високи художествени амбиции: да се атакува традицията, да се открият пред мисълта нови пътища. Бих нарекъл творчеството на Аполинер — изследване на месеца след отделянето на сянката.

През този месец могат да се случат най-невероятни неща, защото тогава се събуждат всички магически сили на съзнанието. Това е период, когато мечтата за вечен живот, надарен с универсално познание, изглежда по-близка от всякога. А нима не е възможно цял един живот да се превърне в именно такъв месец? Сянката гнетеше романтиците, нейните застрашителни очертания ги влудяваха: Нервал видя в съня си обесената сянка и побърза да я последва, нейно величество не пощади и Хофман, който напразно се опитваше да я заклеши с лешникотрошачката... В бягство от сянката преминаха и дните на Аполинер, но той успя поне в художествените си видения да се отскубне от нея.

Едва ли сянката би била толкова страшна, ако тя проектиреше само подсъзнателните кошмари на индивида. Нейните застрашителни размери изникват от натрупванията, които налага обкръжаващата действителност. Сянката на безвремието, на филистерството, на политическото безправие висне над чувствителните артистични души.

В наследствената памет на Вилхелм Алберт Александър Аполинер горят пламъците на полското януарско въстание от 1863 г., прозвънват оковите на заточените в Сибир чичовци, хрипти учестеният дъх на бягащия от кървавото самодържавие Михал Костровицки — дядото на поета. В кръвта му се борят югът и северът, славянската кръв и западноевропейското манастирско образование. До седемнадесетата си година младежът отраства в космополитната среда на Монако, Кан и Ница, но това сякаш способства още повече за възпламеняването на екзалтацията му, тъй присъща за славянския характер. В много от спомените за него ще прочетем, че е бил болезнено самовлюбен, надменен, склонен към мистификации и самовъзвеличаване. Обичал да твърди, че е син на принца на Монако, понякога дори извеждал родословието си от Наполеоновото „Орле“ (вж. разказа „Преследването на Орела“), сравнявал се с „краля — луна“ Лудвиг Баварски.

Огромно въздействие имала върху него майка му Анжелика Костровицка — жена от класата на големите авантюристките от XVII век. Много неща за нея можем да научим от Аполинеровата повест „Убитият поет“, където Аполинер жестоко се подиграва със злополучния си баща, лекомисления офицер Франческо Флуджи д'Аспермонте. Спомените застиват като грозни маски в субективната памет, за да освободят пространство за налагащото се присъствие на майката („Много от нещата, които съм написал, произлизат от нея — от това, което говори и дори което мисли.“). А тя презира литературните занимания на сина си, защото е убедена, че животът трябва да се живее, а не да се уподобява върху белия лист. Драмата на младостта си Аполинер влага в първата си прозаична творба, поемата в проза „Загниващият маг“, над която работи цели десет години (1899–1909). Това е изповедта на безсмъртния Мерлин, „дете без баща“, който дори в безсмъртието не може да се отдели от сянката си. Психологът би се прехласнал по този разголващ личната драма на твореца художествен текст, но именно в преодоляването на такъв тип изображение съвременният читател ще почувства значимостта на Аполинер. Защото „Загниващият маг“ е късно подражание на романтизма, в което забелязваме само колебливи опити за „карнавализация“ на изчерпалата изразните си възможности художествена система.

Решителното откъсване от сянката ще дойде със сборника разкази „Ересиарх и сие“, появил се през 1910 година. Тази книга не минава незабелязано за критиката — възторжени статии от Жул Берто, Рашилд, Андре Били, Андре Салмон и др. предсказват на младия писател наградата „Гонкур“. Разбира се, подобна новаторска книга трудно може да се пребори с къде-къде по-традиционната (и затова предпочетена) проза на Луис Перго, но жадните за новости критици търсят сравнения, припомнят имената на Волтер, Дидро, Кеведо, Едгар Алън По, Хофман, Нервал, Бодлер и т.н. Аполинер отрича да е чел когото и да било от тия свои „колеги“, което пък на свой ред извежда отново на повърхността темата за високомерието му. Всъщност наистина е обидно да те сравняват с някого, чието творчество присъства в твоето художествено послание като антитеза. Защото в „Ересиарх и сие“ борбата със сянката е спечелена; „диаболичните“ сюжети, романтичните възпоминания, кървавите любовни драми изгубват смисъл, ако се възприемат като простодушно разказани истории, ако читателят недогледа гротескния елемент в тях.

Но преди да продължим, нека се пренесем в Париж по времето, когато са създадени тези разкази. Нека видим писателя, който твърди в писмата си, че „има голям разказвачески и голям поетически талант“, в неговото обкръжение, сред оня митологичен квартал Монмартр, чийто духовен аромат примамва и хора като Модилиани и Пикасо, Дерен и Леже, Хуан Грис и Паскен. Всеки от тях блести със своите странности, но и с уменията си да се изплъзва от преследващата го сянка. Тази многоцветна групичка е истинска „адска машина“ за буржоазното изкуство, за самодоволния свят, прогонил натрапчивите сенки на „прокълнатите“. Само че веселите и жизнени рожби на „крал Юбю“ подготвят възвестяването на своите „луди години“, с анархистично вдъхновение палаво рушат превърналите се в догма традиции и отмъстително вграждат в тях дяволските си сенки. За съжаление възбудата им пречи да видят ясно действителността и често пъти надценяват силите си. Сред тях Аполинер заема особено място: той притежава таланта да бъде навсякъде и никъде да не се обвързва. Може под името Луиза Лалан да осмее традиционната съвременна литература, може с часове да обикаля антикварните магазини, за да открива никому ненужни необичайни предмети (цветя от фаянс, газени лампи с причудливи форми), може търпеливо да съставя безкраен опис

на потулените в подземията (в „ада“) на Националната библиотека „непристойни книги“, да се възхищава от апокалиптичната проповед на маркиз дьо Сад, Нерсия, Ретиф дьо ла Брьотон, да издирва хиляди забравени кулинарни рецепти, да води дълбокомислени разговори за изумителните качества на негърското изкуство в дома на Гъртруд Стайн, да се влюбва безпаметно и да фабрикува еротични „романи“...

Ето така се раждат разкази като „Изчезването на Оноре Сюбрак“ или „Морякът от Амстердам“, в които привидният обективизъм на изображението, повтарянето на изтъркани от употреба романтични мотиви са взривени от драматичния вътрешен поетизъм, от избраната необичайна гледна точка на разказвача, който поднася неочаквани акценти и се гаври с подсказваните от сюжета страсти. В крайна сметка остава поантата, поетичното послание, което хуманизира гротескната образност: в света на художествената фикция има място за разнородни, външно несъвместими елементи, въображението ни лети ту към италианското детство на писателя, ту към рейнската му любима, ту прескача в царството на сръбските легенди, но не за да обгърне калейдоскопично пъстротата на житейското море, а за да проникне дълбоко в бездната на модерното артистично съзнание, обединяващо сред богатството от поетични метафори най-съкровенията желаниа на човека: жаждата му за споделена обич, копнежа му за съвършенство. Аполинер непрекъснато отправя предизвикателства към буржоазния морал, към утвърдената от обществото ценностна система. Бунтът му е анархистичен, но и трагичен, защото в ритъма на елегантната му проза не се чувства освободителна тръпка. Отхвърлената сянка дебне, готви се отново да влезе в правата си или злорадо да види свършека на отпуснатия месец свобода. Предчувствието диктува пророчески текстове като поевстта „Убитият поет“: това е жесток самоанализ и жестока присъда към обществото, в която се чувства екзалтацията на насилието. „Убитият поет“ ще се появи след войната, сякаш за да възвести антагонизма между два враждебни свята. Ще опустее Монмартр, а когато животът отново наложи правата си, този път на Монпарнас, споменът за „дебелата Берта“, за окопите, за мъртвите, ще даде съвсем различен облик на тъй дълго подготвяните „луди години“. Пак ще кипят от смях и отприщено веселие кафенетата и кръчмите, пак ще се събират колоритни мъже и жени в „Ротонда“, в „Дом“ и във „Вигурел“, пак ще създават кошмари

на полицията артистичните балове, но предвоенното безгрижие, анархистичната слепота няма да се върнат. Сюрреалистите ще нарекат Аполинер свой кръстник, но едва ли ще разберат страшния смисъл, вложен от него в тая дума. Да, светът с безумството си предлага над реалистични видения, кошмарите проникват и в уж строго охраняваната зона, „преследването на орела“ не е подсъзнателен кошмар, а болнична реалност, огромна чалма от бинт около пронизаната глава. „Военновременните влакове“ раздират бленувания „невидим плат“, а „бъбривите спомени“ изчезват, както и примамливите черти на миналото, заличени от кошмарната „пластична хирургия“ на времето. Вече думите не достигат, затова и замисленият като „сюрреалистична“ хроника на живота преди и след войната роман „Седящата жена“ ще остане недовършен. „Под моста Мирабо минава Сена“, но тя влачи грозните сенки на илюзиите, на разбитите надежди... През 1916 г. не сборникът на Аполинер „Убитият поет“, а „Огънят“ на Анри Барбюс ще означава освобождаване от сянката. Месецът на поета е свършил: видението му от „Убитият поет“ го е настигнало. Човекът трябва да се предаде, но той е намерил начин да излъже още веднъж съдбата: вложил е в художествените си текстове своето мъжество, своите светли идеали, своя изстрадан хуманизъм. И знае, че сянката няма да посмее никога да се доближи до тях, защото сенките могат да живеят само, пълзейки по земята.

Георги Цанков

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.